

Geleneksel Değerler Üzerinden Bir Transhümanizm Eleştirisi

A Critique of Transhumanism in the Context of Traditional Values

Hüsnü AYDENİZ

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
Assoc. Prof. Dr., Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Philosophy,
Erzurum / Turkey
husnuaydeniz@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0677-3832

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18 Şubat / February 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 4 Nisan / April 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

DOI: 10.29288/ilted.690929

Atıf / Citation: Aydeniz, Hüsnü. "Geleneksel Değerler Üzerinden Bir Transhümanizm Eleştirisi / A Critique of Transhumanism in the Context of Traditional Values".

ilted: ilahiyyat tetkikleri dergisi / journal of ilahiyyat researches 53 (Haziran / June 2020/1), 353-376. doi: 10.29288/ilted.690929

İntihal: Bu makale, özel bir yazılımca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/ilted> | <mailto:ilahiyyatdergi@atauni.edu.tr>

Copyright © Published by Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Ataturk University, Faculty of Theology, Erzurum, 25240 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Bu makale, günümüzde oldukça popüler hale gelen ve bilimin imkânlarını kullanmak suretiyle insanın hem fizyolojik hem de psikolojik dönüşümünü hedefleyen transhümanizm akımını ve onun temel öngörülerini ele almayı; aynı zamanda konu hakkında oluşturulmaya çalışılan farkındalığa katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk aşamasında transhümanizmin fikri kökenini oluşturan hümanizm teriminin ana unsurlarına ve hümanizmden transhümanizme geçişte yaşanan önemli dönüm noktalarına işaret edilmiş ve transhümanizmin imkânı tartışılmaya çalışılmıştır. Ardından, gelişim ve özgürleşme ideallerinden hareketle transhümanizmin temel hedefleri ele alınmış ve bunun sağlayacağı muhtemel faydalara değinilmiştir. İkinci aşamada transhümanist ideallerin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkması muhtemel temel sorunlar üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda transhümanizmin, insanın ontolojik statüsünün değişimi dolayısıyla neden olacağı sorunlar, eleştirel bir şekilde irdelenmiştir. Ayrıca transhümanizmin hedeflerinin neden olabileceği sosyolojik sorunlar ve onun geleneksel dinî ve ahlaki düzenler bağlamındaki etkileri üzerine odaklanılmıştır. Çalışmanın bu aşamasında hem muhafazakâr hem de dindar çevrelerin transhümanistlere yönelik eleştirileri esas alınmak suretiyle genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Transhümanizm, Teknoloji, Geleneksel Değerler, Din, Bilim.*

Abstract

This article aims to investigate transhumanism, which has become very popular nowadays, and intends both physiological and psychological transformation of human beings by using the possibilities of science and its basic predictions. At the same time, it aims to contribute to the awareness which is tried to be raised about subject. In the first stage of the study, the main elements of the term humanism, which constitute the intellectual origin of transhumanism, and the important turning points in the transition from humanism to transhumanism were pointed out and the possibility of transhumanism was discussed. Then, based on the ideals of development and emancipation, the main objectives of transhumanism are addressed and its possible benefits are mentioned. In the second stage, the main problems likely to arise in case of realization of transhumanist ideals are emphasized. In this context, the problems that transhumanism will cause due to the change of the ontological status of man are critically examined. Additionally, the sociological problems that transhumanism can cause and its effects in the context of traditional religious and moral orders have also been focused on. In this stage of the study, a general evaluation was made based on the criticisms of both conservative and religious circles towards transhumanists.

Keywords: *Transhumanism, Technology, Traditional Values, Religion, Science.*

Extended Summary

Humanism is a movement that has led to significant changes in human history. Classical humanism undoubtedly has had an important function and has had important effects on the transformation of humanity. However, it is not possible for any tradition of thought to make no progress. It has become inevitable for humanism to face the same reality. In this context, the ideals of humanism have moved to a more advanced point and have taken on a structure that can sometimes be considered "radical". This is where we come across transhumanism. Transhumanism in general can be defined as "an intellectual and cultural movement that aims to improve its position by delaying / eliminating aging and especially improving the intellectual, physical and psychological capacity of man". The popularity of this trend, which has not had a widespread effect for a long time, has been increasing in recent years, and today it stirs up the interest of many scientists and philosophers. Although it is still in its infancy in the systematic sense, the number of works put forward by both its proponents and critics is increasing very rapidly, both quantitatively and qualitatively. In the

discussions about the possibility of transhumanism, the ongoing progress from past to present must be taken into consideration. It is seen that the examples of humanism in the past aimed to restrain and organize the world for the comfort of man. However, in transhumanism, the human being is conceived as a material object and its position in nature is tried to be raised to a higher level. Therefore, this requires an emphasis on a basis based on the ontological modification of man. It can be said that people who desire to achieve transhumanist goals in today's world agree on some common points, despite some differences. These are short-term goals such as improving human health and human capacity, increasing the levels of technological possibilities to contribute to the improvement of quality of life, minimizing social inequalities, and long-term goals such as the realization of some advanced issues, including the elimination of death. This article focuses on two main issues that transhumanism aims to accomplish. These are progressiveness and liberation. It is seen that the concept of "exponential progress" constitutes the main basis of progressivism. A projection for the future is tried to be made by considering the development speed in the past accumulation. At the beginning of the natural consequences of progress is the liberation of human beings from all kinds of limiting factors. This brings up the notion of freedom, which is sometimes likely to reach extreme dimensions. While the study aims to critically evaluate all these approaches, it does not ignore the benefits of transhumanism. As a matter of fact, it is obvious that even the most conservative view of transhumanism regarding the treatment of many diseases and the creation of a better environment for human beings can not reject such an aim. However, it is an issue that needs to be dealt with seriously that opponents of transhumanism, whose numbers have been increasing significantly in recent years, make some criticisms regarding the developments that have taken place and are likely to take place in the biomedical field. In conclusion, when we examine it in terms of its goals, we can say that transhumanism points to three basic points. The first of these are the goals of "proximity positive targets" which cover all the activities carried out to make humankind more resilient to nature and some troubles. Latter; it is the eradication and substantial elimination of all traditional values. The erosion of values will cause people directly and those outside of man to be indirectly dragged into a serious crisis of meaning. Thirdly it is the "distant negative-uncertain" target. At this stage, man will risk losing his ontological meaning and existence altogether. Furthermore, the claim that the humanoid entity that will emerge can no longer qualify as a complete human seems extremely frightening. Based on this situation, it is not unusual for religious people to take a cautious and timid attitude in evaluating some developments in the scientific field. However, if it is almost impossible to avoid the use of these technologies, the adoption of such timidity, especially by members of the structures that occupy active positions in the direction of the masses, should not be seen as anything other than avoiding responsibility. So how can this responsibility be assumed without giving up roots entirely? Is it sustainable that religious texts in particular are followed with a strict literal attitude? It is not easy to respond positively to this in terms of the future, given that even in normal human standards this is being seriously discussed. In our opinion, strict literal insights will largely lose their effectiveness. In fact, a rational and religious basis already exists at the point of subjecting religious propositions to "interpretation" (Ta'wil) as an intermediate formula. The attitude that is needed here is the courage that must be shown in the development of purpose-oriented interpretations. The second major problem is the tendency of some scientific circles to use science as an ideological device, just like in the past. It can be said that this attitude has made neither a sufficient contribution to scientific nor human development. On the contrary, science transformed into ideology both prevents its own progress and narrows the areas of broad use of resources. Here, of course, I am not making any suggestions as to making science entirely under the control of traditional judgments. My suggestion is to take more cautious steps in uncertain practices and focus on helping different humanities cooperate in a more practical and pragmatic manner. However, whether transhumanists will eventually seek a historical wisdom, just like Nietzsche will remain a great mystery. Experience so far shows that it is not easy to answer this question as "largely yes".

GİRİŞ

Değişim, hayatın en temel unsurlarından birisidir. Varlıklar içerisinde buna en çok uyum sağlayan da insandır. İnsandaki değişimin en belirgin olduğu alan ise onun düşünceleri ve inşa ettiği sistematik yapılarıdır. Bu çerçevede Heidegger, “izm”lere duyulan güvensizliğin uzun bir süre önce başladığına; ancak “fikirler pazarı”nın mütemediyen yenilerinin ortaya çıkarılmasını istediğine ve bu pazarın böyle bir üretime fazlasıyla hazırlıklı olduğuna işaret eder¹. Bu makalede ele alınacak olan transhümanizm kavramı da, ilk bakışta bu çerçevede değerlendirilebilir. Bir başka açıdan, hayatın dinamizmi ve “izm”ler arasındaki mahiyet ve derece farkı böyle bir kavramsallaştırmayı zorunlu kılmaktadır. Nitekim entelektüel alanda uğraş veren hiçbir kişi geleceğe yönelik öngörüler konusunda kayıtsız kalamaz. Fiziksel ve psikolojik kapasitesi artırılmış olan bir bireyin önünde açılması muhtemel gelişmeler bu durumu daha da ilgi çekici kılacaktır.² Daha en başından bu konulara ilişkin tartışmaların “spekülatif, anlamsız ve tehlikeli” olarak görülmesi bir dereceye kadar makul hatta bilimsel bir bakışı yansıtabilir.³ Ancak, felsefe her türlü ihtimali göz önünde bulundurması gereken bir alan olduğu için, bu tür spekülasyonları da dikkate almak zorundadır. Transhümanizm konusunu da bu çerçevede ele almanın sağlıklı bir yaklaşım olacağı açıktır.

Klasik hümanizm, kuşkusuz önemli bir işleve sahip olmuş ve insanlığın dönüşümüne önemli etkilerde bulunmuştur. Ancak hiçbir düşünce geleneğinin yerinde sayması mümkün değildir. Hümanizmin de bu kaderi paylaşması adeta kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu bağlamda, hümanizmin idealleri daha ileri bir noktaya taşınmış ve kimi zaman “radikal” olarak değerlendirilebilecek bir yapıya bürünmüştür. İşte bu noktada *Transhümanizm* karşımıza çıkmaktadır.⁴

Hümanizmin⁵ devamı olarak görülen transhümanizm, onun tarih boyunca ortaya çıkmış olan farklı versiyonlarından ayrılan bir mahiyete sahiptir. Zira transhümanizmin, nitelik itibarıyla insan varlığının mevcut yapısını büyük oranda değiştirmeyi ve “onun ötesine”⁶ geçmeyi hedefleyen; bununla birlikte insanı ne kendisinden daha aşağı (subhuman) ne de daha üstün (superhuman) varlıklarla özdeşleş-

¹ Martin Heidegger, *Hümanizm Üzerine*, çev. Yusuf Örneç (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2015), 7-8.

² Philippe Verdoux, “Emerging Technologies and the Future of Philosophy”, *Metaphilosophy* 42 (2011), 682-683.

³ Blay Whitby, *Yapay Zekâ*, çev. Çiğdem Karabağlı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 155.

⁴ Bk. Nick Bostrom, “Transhumanist Values”: 4 (Erişim 12 Şubat 2020). Klasik hümanizmin merkeze aldığı insan anlayışının eleştirisine yönelik bazı değerlendirmeler için Bk. Ezgi Ece Çelik, “İnsan ve Sonrası”, *Felsefi Düşün* 9 (2017), 35.

⁵ Klasik hümanizmle ilgili olarak Bk. Tony Davies, *Hümanizm*, çev. Emir Bozkırlı (Ankara: Elips Kitap, 2010), 9/17; 29-30; 134; Ahmet Dağ, *Transhümanizm – İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü* (Ankara: Elis Yayınları, 2018), 48; Edward Said, *Şarkiyatçılık*, çev. Berna Ülner (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), vii/xii; Çelik, “İnsan ve Sonrası”, 32; Alan Smart, “The Humanism of Postmodernist Anthropology and the Post-Structuralist Challenges of Posthumanism”, *Anthropologica* 53 (2011), 332.

⁶ Gilbert Meilaender, “Biotech Enhancement and the History of Redemption”, *The New Atlantis* 45 (2015), 52.

tiren bir bakış açısına sahip olduğu⁷ ve bu yönüyle, eleştirmenleri tarafından “sözde tıbbi bir ideoloji” olarak nitelendirildiği görülmektedir.⁸

Buradan hareketle transhümanizm genel olarak şu şekilde tanımlanabilir: “Yaşlanmayı geciktirmek/gidermek ve özellikle de insanın entelektüel, fiziki ve psikolojik kapasitesini artırmak için farklı araçlar geliştirmek suretiyle, onun konumunu iyileştirmeyi hedefleyen entelektüel ve kültürel bir hareket.”⁹ Kurzweil tarafından oldukça sade bir şekilde ortaya konan ve insanlığın karşılaşacağı her türlü sorunun bir çözümü olduğu, bunun bir şekilde elde edileceği ve bulunduğu da mutlaka uygulanması gerektiği ilkesi¹⁰, bu hareketin temel öncüllerinden birisidir. Esasen bu akımın en önemli teorisyenlerinden olan Julian Huxley’in bakışıyla, insan doğasından kaynaklanan yeni fırsatların farkına varmak ve yine insanlık için bu fırsatları değerlendirmek üzerine kurulmuş olan bir yapı söz konusudur.¹¹

Uzunca bir süre yaygın bir etki uyandırmayan bu akımın popüleritesi son yıllarda giderek yükselmekte, günümüzde pek çok bilim insanı ve filozofun ilgisine mazhar olmakta, sistematik anlamda henüz emekleme aşamasında olsa da, hem savunucularının hem eleştirmenlerinin ortaya koyduğu eserlerin sayısı gerek nicel gerek nitel açıdan oldukça hızlı bir şekilde artmaktadır.¹² Böylece tıbbi ve teknolojik düzeyde yapılan kimi çalışmaların, bu akımın daha aktif bir boyuta ulaşmasına yönelik önemli katkılar yapabileceği şimdiden kendisini belli etmektedir. Özellikle bilgisayar teknolojisi ve yapay zekâ üzerine yoğunlaşan kimi firmaların sahip oldukları güç dikkate alındığında, bu bir hayalden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Zira ortaya konan iddialar basitçe “saçma”¹³ olarak nitelendirilemez. “Çeşitli kimyasallarla zihin kontrolü, memelilerin klonlanması, vücudun ihtiyaç duyduğu önemli kimyasalların sentetik olarak üretilmesi, nanoteknolojik araçların insan bedenine girebilecek boyutlara ulaşması, farklı insan zihinleri veya insan zihni ile mekanik sistemler arasında ağlar kurulması, ruh halini değiştiren, kas kütesini artıran, hafızayı geçici olarak silen ilaçların kullanılması ve doğum öncesi genetik tarama veya

⁷ Fried Bauman, “Humanism and Transhumanism”, *The New Atlantis* 29 (2010), 68; Thomas Douglas, “Human Enhancement and Supra-Personal Moral Status”, *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 162, (2013), 475.

⁸ M. J. McNamee – S. D. Edwards, “Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes”, *Journal of Medical Ethics* 32 (2006), 513.

⁹ Nicholas Agar, “Whereto Humanism?: The Literature Reaches a Critical Mass”, *The Hastings Center Report* 37 (2007), 12; McNamee – Edwards, “Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes”, 513.

¹⁰ Ray Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, çev. Mine Şengel (İstanbul: Alfa Yayınları, 2019), 12.

¹¹ Bk. Michael Hauskeller, “Utopian Themes in Transhumanist Thoughts”, *The Hastings Center Report* 42 (2012), 39.

¹² Agar, “Whereto Humanism?: The Literature Reaches A Critical Mass”, 12; Hauskeller, “Utopian Themes in Transhumanist Thoughts”, 39-40.

¹³ Aslında Jim Dator’un da ifade ettiği gibi “Gelecekle ilgili işe yarar herhangi bir iddia saçma/gülünç olarak görünmek zorunda” kalabilir. Ona göre gelecekle ilgili değerlendirmeler yapan kişinin önünde iki seçenektен birini tercih etme mecburiyeti vardır: “Ya sevimli görünmek ya da gülünç...” Jim Dator, *Jim Dator: A Noticer in Time Selected Work 1967-2018* (Springer, 2019), 300.

gen terapisi yöntemlerinin ilerletilmesi”¹⁴ gibi pek çok uygulamanın hâlihazırda mevcut olduğu gerçeğini göz ardı edemeyiz. Henüz kurumsal anlamda çok büyük bir etki alanı oluşturulmamasına da, gelişmiş ülkelerde kurulmaya başlayan bazı sivil toplum yapılarının, yakın bir gelecekte daha etkin bir konum elde edebileceklerini söylemek, içi boş bir kehanet olarak değerlendirilmemelidir. Hele hele ideolojik açıdan son derece esnek bir kimliğe sahip olma potansiyeli taşıyan transhümanizmin, cazibesini daha da artıracığı söylenebilir.¹⁵

Bütün bu nedenlerden dolayı, transhümanizmin imkânına yönelik tartışmalarda geçmişten günümüze değin süregelen ilerlemeler muhakkak surette dikkate alınmalıdır. Bu konuda bir zamanlar bilimsel yöntemlerle gerçekleştirilmesi hayal bile edilemeyen kimi uygulamalara odaklanmak yeterlidir. Geçmişteki hümanizm örneklerinin, dünyayı insanın konforu için dizginlemeyi ve düzenlemeyi hedef aldığı görülmektedir. Fakat transhümanizmde, insan bizzat maddi bir obje olarak tasavvur edilip, onun doğa içerisindeki konumu daha üst bir seviyeye çıkarılmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla bu, insanın ontolojik açıdan değiştirilmesini esas alan bir temel üzerinde durmayı gerektirir. Yani beden, ruhun, beynin yapısı ve bunlar arasındaki ilişkinin mahiyetine yönelik geleneksel yaklaşımlar köklü bir eleştiri süzgecinden geçirilmek durumundadır.¹⁶

1. TRANSHÜMANİZMİN TEMEL HEDEFLERİ VE GETİRİLERİ

Günümüz dünyasında transhümanist hedefleri gerçekleştirme arzusu taşıyan insanların, bir takım farklılıklara rağmen, bazı temel ortak noktalarda uzlaştıkları söylenebilir. Bunlar; insan sağlığının ve beşerî kapasitenin iyileştirilmesi, teknolojik imkânların yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik katkı düzeylerinin artırılması, toplumsal eşitsizliklerin minimum düzeye indirilmesi gibi kısa vadeli hedeflerle; ölümün kaldırılması da dâhil olmak üzere ileri düzeyli bazı hususların gerçekleştirilmesi gibi uzun vadeli hedeflerdir.

Transhümanizmin bütün hedeflerinin ele alınması bu makalenin sınırlarını aşmaktadır. Bu nedenle transhümanizmin karakterini genel olarak yansıtan ilerlemecilik ve özgürleşme hedefleri üzerinde durmak yerinde olacaktır.

¹⁴ Bk. Francis Fukuyama, “Transhumanism”, *Foreign Policy* 144 (2004), 42; Bauman, “Humanism and Transhumanism”, 68-69; Ahmet Dağ, “Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm”, *Felsefi Düşün* 9 (2017), 55.

¹⁵ Konu hakkında kıymetli bir çalışmaya imza atmış olan Ahmet Dağ’ın ifadeleriyle “Transhümanist düşünürler, insan bilimleri, doğa bilimleri ve teknoloji alanında geniş bir birikime sahip olduğu gibi, sosyalist ve komünist yazın birikiminden beslenmişlerdir. Teorik olarak sosyalist söylemden beslenmiş olsalar da konum ve beklentileri açısından kapitalizmle uyumludurlar ve konformist ve teknolojiye dayalı pratik bir hayat talebine sahiptirler.” Dağ, *Transhümanizm – İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, 144-145.

¹⁶ Bauman, “Humanism and Transhumanism”, 70. Burada, modernizmle birlikte yeni bir sürece giren biyolojik ve psikolojik değerlendirmelerin etkisine dikkat çekmekte yarar var. Bk. Radhakamal Mukerjee, “Values as Directives of Human Evolution: A Bio-Philosophy of Man”, *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie* 46, (1960), 162 vd.

1.1. İlerlemecilik

Hümanizm, doğası gereği, insanın hem biyolojik hem de psikolojik kapasitesini artırmak suretiyle, onu daha ileri bir noktaya ulaştırmayı hedeflemektedir. Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde bu idealin ilk adımları atılmaya başlansa da, bunların en azından istenilen düzeye ulaşamadıkları görülmektedir. Bu açıdan “ütöpik” bir karakter arz eden bu dönemlerden farklı olarak, eldeki imkanların daha da gelişeceğini öngören transhümanizm, çok daha yüksek seviyelere ulaştırılmış bir insan arzusunu dile getirmekte ve önceki dönemlerin ütopyalarının artık bilfiil gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Bu durum, transhümanizmin, Aydınlanmanın rasyonalitesine dayanan bir anlayışa sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.¹⁷ Böyle bir durumda, fizik biliminden ödünç alınan tekillik (singularity) kavramı, pek çok transhümanistin betiminin odağında yer almaktadır. Tekillik, insan hayatının geri döndürülemez bir biçimde değişimini ve doğal olarak ilerleyişini ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu süreç, topyekûn insan hayatını ve bu hayata ilişkin kavramsallaştırmaları derinden etkileyecek bir güce sahip olacaktır. Burada gerçekleşecek olan şeyler, geçmişteki ütöpik veya distöpik öngörülerden çok daha farklı ve gerçekçi olarak değerlendirilmektedir.¹⁸ Buna göre insan zekâsı kendisinden daha üstün bir zekâyı var edebilir. Bu süreç artarak ilerler ve nihayetinde bir zekâ patlamasına (intelligence explosion) yol açar.¹⁹ Aslında bu yaklaşıma “herhangi bir öngörünün, sahibi tarafından ütöpik olmadığı nitelendirmesinin gerçek olmadığı ve bunun öznel bir değerlendirme olduğu” şeklinde bir itirazın yapılması son derece doğaldır. Ancak (her ne kadar üstel ilerleme düşüncesine yönelik bazı rezervler dile getirilse de)²⁰ transhümanistlerin, pozisyonlarını tahkim etmek için kullandıkları bilim ve teknolojiye “üstel ilerleme” kanıtı oldukça güçlü bir argüman olarak sunulmakta ve bunun somut örnekleri dile getirilmektedir.²¹ Geçmiş dönemlerde değişime ve gelişime katkı yapanların azlığına ve bunlara karşı gösterilen dirence rağmen

¹⁷ Hauskeller, “Utopian Themes in Transhumanist Thoughts”, 40; Cenk Özdağ, “Transhümanizm ve İnsan Olmayan İnsan: Hümanist Yüklerden Kurtulmuş Bir Transhümanist Etik Anlayışı”, *Felsefi Düşün* 9 (2017), 167-168.

¹⁸ Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, 19. Whitby ise tam karşıt bir kutupta yer almakta ve özellikle yapay zekâ alanına ilişkin kimi öngörülerin “efsane” olarak görülmesi gerektiğini iddia etmektedir. Bk. Whitby, *Yapay Zekâ*, 13-14.

¹⁹ Abou Farman, “Re-Enchantment Cosmologies: Mastery and Obsolescence in an Intelligent Universe”, *Anthropological Quarterly* 85 (2012), 1070; Nick Bostrom, *Süper Zekâ*, çev. Ferit Burak Aydar (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2018), 95-97.

²⁰ Stephen Hawking, *Büyük Sorulara Kısa Yanıtlar*, çev. Mehmet Ata Arslan (İstanbul: Alfa Yayınları, 2019), 88-89.

²¹ Kuezwel’in *İnsanlık 2.0* adlı eserinde, bu tür örnekler oldukça ikna edici bir şekilde ve yoğunlukta sunulmaktadır. Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, 21 vd. O şöyle demektedir: “Yirminci yüzyıl, bugünün ilerleme temposuna doğru hızlanarak yaklaşmış; 2000 yılının ilerleme hızına göre yirmi yıllık bir ilerlemeye eşdeğer başarı sağlanmıştır. Yalnızca on dört yıl içinde (2014 yılına kadar) yirmi yıllık bir ilerleme daha kaydedeceğiz, sonra aynı ilerlemeyi yalnızca yedi yılda kaydedeceğiz. Bunu başka bir biçimde ifade etmek gerekirse, 21. Yüzyılda yaşayacağımız, yüz yıllık bir teknolojik ilerleme olmayacak; yaklaşık yirmi bin yıllık ilerlemeye (yine bugünün ilerleme hızıyla ölçüldüğünde) ya da yirmi birinci yüzyılda kaydedilen ilerlemenin bin katı ilerlemeye tanık olacağız.” Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, 25 vd.; 629. Ayrıca Bk. Bostrom, *Süper Zekâ*, 18.

men, teknolojik ilerleme yanlılarının başarıları göz önünde bulundurulup, günümüzdeki katkının miktarının fazlalığı da hesaba katılınca²² “üstel ilerleme” iddiasının ayaklarının yere bastığına inanmak için daha fazla neden karşımıza çıkmaktadır.

Buradaki nihai nokta, insanların dünyada yüz yüze kaldığı problemlerin köklü bir şekilde çözümüdür. Teknolojik gelişim hem “dünya barışını” sağlayacak hem de “daha müşfik ve başarılı bir evrimle” sonuçlanacak bir düzlemde ilerleyecek; böylece “altın bir refah çağı” ve “hayal edilmesi bile zor olan bir ekonomik zenginlik” elde edilmiş olacaktır. Elbette böylesi bir mutluluk için ekonominin yeterli bir dayanak noktası olarak görülmesinin²³ üzerinde ayrıca durulmalıdır. Ancak, tarihsel olgulardaki beklenmeyen yahut öngörülemez kimi değişimlerin, bu ilerlemeye ket vurma veya her şeyi alt üst etme ihtimalini göz ardı eden bu yaklaşımın her zaman eleştiriye açık bir yanının bulunacağı varsayılmalıdır ve fazlasıyla iyimser olan bu bakış açısının böylesi bir realiteyi dikkate alma zarureti ortadadır. Her şeyden önce ilerleme kavramının içeriğinin belirlenmesinde hâkim olan gücün hegemonyası kaçınılmazdır. Bu durumda neyin/nelerin geri, nelerin de ileri sayılacağıнын ölçütünü bu hâkim paradigma belirleyecekse, tek-tip bir yapılanmanın negatif etkileri nasıl ortadan kaldırılabilecektir? İkinci olarak bu tür bir anlayış sömürmenin meşruiyeti için bir zemin oluşturma potansiyeli taşımakta değil midir? Yahut yeni bir insanlık ve buna bağlı olarak yeni bir kültür inşa ederken, dayatmacılığa ve kendini yegâne uygar görme “küstahlığına” yol açmayacak mıdır? Bu kültürün aslında daha ileri bir kültür olduğunu söylemekten kaçınmak daha doğru bir seçenek değil midir?²⁴ Bütün bu sorular, ilerlemeden kastedilen şeyin daha derin bir felsefi ve sosyolojik analizini yapmayı zorunlu kılmaktadır.

1.2. Özgürleşme

Bir olgu olarak özgürlüğün, sınırlı gruplar hariç tutulacak olursa, büyük çoğunluk tarafından kabul edildiği bilinmektedir. Tanrısal iradenin ihtişamlı kuşatıcılığını kabul edenler bile, Tanrı'nın takdir ve yaratmasının dâhilinde olsa da, insana belirli bir alan açmanın makuliyetini temellendirmek için gayret gösterirler. İlerleyen süreç, teorik düzlemde bu alanı genişletme eğiliminde olan dinî ve ahlaki eğitimlerin diğerlerine nazaran daha kalıcı olabileceğine dair bir öngöründe bulunmamıza fırsat vermektedir. Dolayısıyla geleneksel ahlaki ve dinî çevreler ile transhümanist akımlar arasında temel olarak özgürlüğü kabul etmek bakımından bir

²² Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, 682.

²³ Hauskeller, “Utopian Themes in Transhumanist Thoughts”, 40; Samuel Brown, “Enhancing Evolution: Posthumanous Dreams and the Moral Complexity of Biomedical Aspirations”, *Brigham Young University Studies* 48 (2009), 48.

²⁴ Bk. Heinz Kimmerle, *Kültürlerarası Felsefeye Giriş*, çev. Alper T. Çırakoğlu (İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2017), 43-46.

yakınlığın bulunduğu söylenebilir. Ancak bu konudaki tartışmalar derinleştikçe, farklılıklar daha fazla gün yüzüne çıkmakta ve berraklaşmaktadır.²⁵

Değer kavramı bütün yönleriyle insanı sınırlandırıcı bir konumdadır. Bu noktadaki sınırlandırmalarda dinin başat bir rol oynadığı söylenebilir. Nitekim klasik hümanizmin en temel mücadelesi, “hurafe” olarak değerlendirilen geleneksel yapıların hegemonyasından insanı kurtarmak idi. Transhümanizm de, tıpkı atası gibi, insanın bütün bağlarından ve sınırlandırıcı yönlerinden kurtarılmasını hedeflemektedir.²⁶ Bunun gerçekleşmesi bireylerin özgürleştirilmesine bağlıdır. Bu özgürlüğün elde edilmesinde, insanın gerek tabii gerek kişisel bağlarından kurtulması esastır.

Bu özgürlük anlayışı bireyin kendisi ve üzerinde tasarruf sahibi olduğu kişilere yönelik müdahalede bulunma hakkını daha ileri bir düzeye ulaştırmayı hedef olarak belirlemiştir. Özellikle ebeveynlerin, çocukları üzerinde genetik dönüşüme ve gelişime imkân sunacak bazı fırsatlar noktasında yetkilendirilmesi yahut onların kimi beklentilerine izin verilmesi önemli bir merhaleyi oluşturur. Ancak bazı olumsuzlukların ortaya çıkması ihtimaline binaen, birtakım sınırlandırmaların tamamen göz ardı edilmediği de dikkat çekmektedir. Dolayısıyla çoğu transhümanistin liberalizmin uç noktalarında dolaştığı görülse de, meseleye daha gerçekçi yaklaşanların nispeten “demokrat anlayışla” daha uzlaşmacı bir tavra yöneldikleri söylenebilir. Örneğin bu anlayışta, artık klasik bir tedavi yöntemi haline gelen IVF (In Vitro Fertilizasyon – Klasik Tüp Bebek İşlemi) ile daha ileri genetik müdahaleleri öngören yöntemler arasında çok daha temel bir farkın bulunduğu düşünülmektedir. Aksini savunanlar ise genetik açıdan gerçekleştirilecek ileri yöntemleri uygulamanın, çocuklarının geleceği hakkında endişe duyan her anne babanın özgürlüğü bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini vurgularlar.²⁷ Bütün bu “iyi niyetli yaklaşımlara” rağmen, kavramsal bir sorun varlığını devam ettirmektedir. “İyi” dediğimizin nihai noktası ne olacaktır? Örneğin, “ben çocuğumun, iyi olduğunu kabul ettiğim bazı bedensel niteliklere sahip olmasını düşünüyorum” diyen ebeveynin bu isteğine ulaştığını varsayalım. İkinci ebeveynin “ben bundan daha iyisini istiyorum.” söylemi neye işaret edecektir? Bu doğrultuda ortaya çıkacak olan psikolojik ve sosyal

²⁵ Julian Savulescu – Ingmar Persson, “Moral Enhancement, Freedom, and the God Machine”, *The Monist* 95 (2012), 406.

²⁶ Dağ, *Transhümanizm – İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, 168; 179.

²⁷ Agar, “Whereto Humanism?: The Literature Reaches a Critical Mass”, 14. Ayrıca Bk. Charles T. Rubin, “The Golem and the Limits of Artifice”, *The New Atlantis* 39 (2013), 62. Bu konuda Sommerville’in yaklaşımları da, belirli sınırlandırmaları kabul ediyor görünmektedir. Ancak, bu yaklaşım ister kabul edilsin ister reddedilsin, bizi bir uzlaşma noktasına götüreceği gibi görünmemektedir. Şöyle ki, bir sınırlandırma kabul edilirse, bu durum bio-muhafazakârlıkla neticelenmeyecek midir? Tersini ise zaten şu ana eleştiri ve endişelerin ana konusudur. Konu hakkında bk. Rita Risser, “Atory and Liberal Spar on the Ethics of a Posthuman Future”, *Public Affairs Quarterly* 25 (2011), 55.

problemlerin, insandaki hırs duygusunun törpülenmesi suretiyle üstesinden gelineceğini düşünmek, safdillik ithamına maruz kalmayı hak etmeyecek midir?²⁸

Maddeye dayalı ilerlemenin dışında, özgürlüğün elde edilmesinde, gerçek çevreden kurtulmanın bir yönü de, insanın sanal olana daha fazla yönelmesiyle gerçekleşebilir. Bu sanallık, insana hayalî de olsa sınırsız ve bir yanıyla “aşkın” bir ortamı sunma imkânı vermektedir.²⁹ Dolayısıyla “geleneksel dinî hayat” vasıtasıyla ulaşılması istenen kimi idealler, bu anlamda bir ihtiyaç olmaktan çıkacağı için, insanın daha özgür bir hayata kapı aralaması transhümanizme göre mümkün olacak ve ideal demokratik bir toplumun inşası, daha eşitlikçi bir ortama zemin hazırlayacağı için, sözü edilen özgürlüğe ulaşmak kolaylaşacaktır.³⁰ Hatta bu özgürlük zemini, transhümanist demokratiğin enginliği vasıtasıyla, kendisine karşı çıkan dindar fundamentalistlerin tercihlerine de alan açmayı öngörmektedir.³¹ Bunun gerçekte böyle olup olmayacağını kuşkusuz zaman gösterecektir. Ancak kimi transhümanistlerin “Artık tanrılar yok, artık inançlar yok, artık çekingen kalmak yok; gelecek posthümanizmin olacak.”³² şeklindeki iddialı söylemlerinin ürkütücü ve totaliter imaları göz ardı edilemez. Esasen, insanın daha iyiye, daha mükemmel olmaya yönelik arzusundan ve dinlerin bunu teşvik eden kimi söylemlerinden hareketle³³, bunun mahzurlu bir tavır olarak görülmemesi gerektiği şeklindeki iddiaların³⁴, en azından fazlaca iyi niyetli oldukları söylenebilir. Bu değerlendirmeler, antropomorfik içeriğe sahip bazı metinlerin sathi yorumları açısından bir değer taşısa da; özellikle transhümanizmi ideolojik bir aygıtı dönüştürenler bağlamında böyle bir iyi niyet, derinlikli geleneksel yaklaşımlar açısından hiçbir anlam ifade etmeyecek ve incelik yapılan analizler bundaki ciddi paradoksları ortaya koyacaktır.³⁵

1.3. Transhümanizmin Getirileri

Hâlihazırda pek çok eleştiriye muhatap olan ve bunlarla gelecekte daha fazlasıyla karşılaşması muhtemel olan transhümanizmin, çoğu insan tarafından kabul edile-

²⁸ Bk. Robert Sparrow, “A Not-So-New EUGENICS: Harris and Savulescu on Human Enhancement”, *The Hastings Center Report* 41 (2011), 39; David B. Hart, “The Anti-Theology of the Body”, *The New Atlantis* 9 (2005), 67; Elaine Graham, “Nietzsche Gets a Modem: Transhumanism and the Technological Sublime”, *Literature and Theology* 16 (2002), 69; Risser, “Atory and Liberal Spar on the Ethics of a Posthuman Future”, 61.

²⁹ Bir örnek için bk. Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, 470-472.

³⁰ Dağ, *Transhümanizm – İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, 136-137.

³¹ Agar, “Whereto Humanism?: The Literature Reaches A Critical Mass”, 14.

³² Bk. McNamee – Edwards, “Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes”, 513; Hart, “The Anti-Theology of the Body”, 67; Risser, “Atory and Liberal Spar on the Ethics of a Posthuman Future”, 53.

³³ Hart, “The Anti-Theology of the Body”, 70.

³⁴ Bk. Meilaender, “Biotech Enhancement and the History of Redemption”, 55; Johann A. R. Roduit vd., “Human Enhancement and Perfection”, *Journal of Medical Ethics* 39 (2013), 647 vd.

³⁵ Bilimin ideolojik bir aygıtı dönüştürülmesine yönelik bazı değerlendirmeler için bk. Hawking, *Büyük Sorulara Kısa Yanıtlar*, 63.

bilecek kimi yararlarının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Açıkçası bunun için geleneksel ahlaki kriterlerin bir dayanak olarak kullanılması da mümkündür. Transhümanistlerin en büyük hedeflerinin, insanın hem bilişsel hem de biyolojik kapasitelerinin ve sağlıklarının artırılması olduğunu daha önce belirttik. Daha embriyo düzeyinde kimi genetik hastalıkların “tedavi” edilmesi vb. yöntemler günümüzde bile uygulamaya sokulmuş vaziyettir.³⁶ Temelde, birçok hastalığın tedavi edilmesi ve insan için daha güzel bir ortamın oluşturulması noktasında en muhafazakâr bakışın bile, böylesi bir amacı reddedemeyeceği aşikârdır.

Tüm bunlardan hareketle transhümanistlerin öngördüğü getirileri genel olarak üç maddede toplamak mümkündür:

1- Yakın zamana kadar alınan kimi basit tedbirlerle bile, örneğin “halk sağlığı” noktasında ciddi ilerlemelerin kaydedildiği görülmektedir. Buradan hareketle, bir “teknoloji hareketi/destekçisi” olarak görülebilecek olan transhümanizmin öngörülerinin faydalı yanlarına odaklanmak mümkündür.

2- İnsanın evrimsel gelişimi, tesadüfi ve kendisinin müdahale edemediği harici şartlar tarafından belirlenmektedir. Burada, hem plansız bir süreç ortaya çıkmakta hem de bu harici şartların “istenmeyen mutasyon süreçlerine” neden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla insan müdahalesiyle ilerletilecek bir evrim sürecinin hem daha planlı bir geleceği sağlayacağı hem de istenmeyen sonuçları önceden engelleme fırsatı sunacağı düşünülebilir.

3- Transhümanizm, temelleri daha sağlam olan bir ahlak anlayışından yola çıkarak, beşerî kusur ve yetersizlikler muvacehesinde şekillenmiş olan bir bakış yerine, her türlü biyolojik aidiyetten bağımsız ve akli tavrı önceleyen bir anlayışı egeмен kılmaktadır. Bu ise daha objektif bir duruma zemin hazırlamaktadır.³⁷

2. TRANSHÜMANİZMİN ORTAYA ÇIKARACAĞI MUHTEMEL SORUNLAR VE BUNLARIN ELEŞTİRİSİ

Son yıllarda sayıları ciddi bir şekilde artmakta olan transhümanizm karşıtlarının, biyomedikal alanda gerçekleşen ve gerçekleşmesi muhtemel olan gelişmelere istinaden kimi eleştirilerde bulunmaları, ciddiyetle üzerinde durulması gereken bir konudur.³⁸ Nitekim insanlık açısından son derece faydalı sonuçlara gebe olduğu varsayılan transhümanist gelişimin, beraberinde bazı ciddi olumsuzluklar taşıdığı, bu düşünceyi savunanlar tarafından bile dile getirilmektedir. Kısaca NBIC (Nano, Bio, Info, Cogno-biyoteknoloji, nöroteknoloji, enformasyon teknolojisi, nanotek-

³⁶ Verdoux, “Emerging Technologies and the Future of Philosophy”, 686-687.

³⁷ Bk. Bostrom, “Transhumanist Values”: 10; McNamee- Edwards, “Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes”, 514; Verdoux, “Emerging Technologies and the Future of Philosophy”, 685 vd.; Hawking, *Büyük Sorulara Kısa Yanıtlar*, 85-86.

³⁸ McNamee- Edwards, “Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes”, 513; Kimmerle, *Kültürlerarası Felsefeye Giriş*, 137-138.

noloji) olarak formüle edilen alanlardaki bazı gelişmelerin, nanosilahlardan genetik virüslerin üretilmesine kadar pek çok insani riski taşıdığı açıktır.³⁹ Ancak, transhümanistler ilerde yaşanacak olan güzel bir hayatın ve elde edilecek büyük fırsatların böyle bir riski almaya değer olduğunu iddia etmektedirler. Hatta böylesi bir kazancı elde etmekten uzak durmak sadece “aptalca” bir iş değil, aynı zamanda insanlığa karşı işlenen bir suç olacaktır. Bundan da öte, yaşanan sürecin bizi zorunlu bir şekilde “daha iyi olana ulaşmayı seçmeye” doğru götürdüğünü göz ardı edemeyiz.⁴⁰ Bu bağlamda onlar, karşı kutupta yer alanların tavırlarının bir “spekülasyon egzersizi”nden öteye geçmediğini iddia etmektedirler.⁴¹

Bu çerçevede bir transhümanizm eleştirisi yapmanın belki de en zor yanı, realite ile hayalin veya kurgunun sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğinin tam olarak belirlenememesi ve bu akıma mensup olduğu varsayılan düşünür ve araştırmacıların, fikirlerini son derece geniş bir yelpazede dile getirmeleridir. Tony Davies’in ifadesiyle “Burada, bilim adamlarının mantıklı varsayımlarını ve tarihçilerin makul öngörülerini fantastik edebiyatın kontrolsüz hayal gücünden ayırmanın zor olduğu bir alana gireriz.”⁴²

Bu bağlamda, transhümanizmin hangi pratik hedeflerinin ne tür sorunlara yol açacağı tartışılmasında yarar bulunmaktadır. Bunlar, “ontolojik değişim hedefi ve bunun doğuracağı sorunlar”, “sosyolojik sorunlar” ve “dinî ve ahlaki sorunlar” başlıkları altında ana hatlarıyla ele alınacaktır.

2.1. Ontolojik Değişim Hedefi ve Bunun Doğuracağı Sorunlar

Transhümanizmin ontolojik değişim hedefinin temelinde, klasik hümanizmin sistematik bir boyut kazanmasına katkıları olan 17. yüzyıl felsefesinin önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bu dönemde Descartes, Bacon, Malebranche, Leibniz, Pascal, Bayle, Newton, Hobbes ve Spinoza gibi rasyonalist ve ampirist düşünürlerin, kimi zaman din dışı olan, kimi zaman metafiziği bütün yönleriyle reddeden ve kimi zaman da rasyonel ve ampirik değerleri anlamının başat unsurları olduklarını düşündükleri bir bakış inşa ettikleri veya buna vesile oldukları açıktır.⁴³ Bunun doğal sonucu temel bir paradigma değişimi olarak tezahür etmiştir: *Doğaya çok fazla müdahale etmeksizin onu anlamaya çalışan Aristocu geleneğin aksine; doğayı zapt*

³⁹ Dağ, *Transhümanizm-İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, 166 vd.; Hauskeller, “Utopian Themes in Transhumanist Thoughts”, 40.

⁴⁰ Hauskeller, “Utopian Themes in Transhumanist Thoughts”, 45; Meilaender, “Biotech Enhancement and the History of Redemption”, 57; R. Alta Charo, “Policy & Politics: Fear and the First Amendment”, *The Hastings Center Report* 36 (2006), 13.

⁴¹ Inmaculade de Melo-Martin, “Defending Human Enhancement Technologies: Unveiling Normativity”, *Journal of Medical Ethics* 36 (2010), 484.

⁴² Davies, *Hümanizm*, 144. Ayrıca bk. McNamee- Edwards, “Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes”, 513.

⁴³ Dağ, *Transhümanizm - İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, 93.

etmeye odaklanan Bacon ve benzerlerinin paradigmasına odaklanmak...⁴⁴ Özellikle Bacon'un, insanın ölümsüzlüğü elde etmesi ve yeniden "cennetvari" bir hayata ulaşabileceği şeklindeki bazı iddialarına bu bağlamda atıfta bulunulabilir.⁴⁵ Bu suretle insanlar adeta Antik Yunan tanrıları gibi "ebedi bir gençliğe" kavuşturulmuş olacaktırlar.⁴⁶ Zira insan artık "eskimiştir" veya makinelerle birleşmek suretiyle kendisini aşmak ya da makinaların tahakkümü altına girmeye razı olmak zorundadır.⁴⁷ İlk bakışta sadece fiziksel kapasitelerin artırılması ön plana çıksa da, bu varlık tipinin "zevk, sevgi, estetik/sanatsal tepki ve huzur" gibi kapasitelerinin artırımı da temel hedeflerden birisidir.⁴⁸

Dolayısıyla, gelişen teknoloji eşsiz bir varlığa sahip olduğuna inanılan "insana" ontolojik bakımdan müdahaleyi kolaylaştırır bir düzeye doğru ilerlemektedir. Teistik inançların iddiasıyla "tanrısal bir nefha" taşıyan insan, yaratılıştaki kodlarından büyük oranda kopma aşamasına gelebilir. Hatta insan Tanrı'nın yarattığından daha mükemmel bir insanı yaratma iddiasına yönelebilir.⁴⁹ Her ne kadar pek çok kişi tarafından açıkça dile getirilmese de PGD (preimplantation genetical diagnosis)⁵⁰, beyin implantları⁵¹, CRISPR (clustered regularly interspaced short palindromic repeat) teknolojisi⁵² vb. yöntemlerle, insanın sadece bugünü değil geleceği hakkında da ileri düzeyde karar verici bir merci haline geldiği iddia edilebilir.⁵³ Kuşkusuz bu, insanın tanrılık makamına oturması olarak değerlendirilebilir; ancak başka bir açıdan Tanrı'nın daha aşağı bir mertebeye indirgenmesi olarak görülebilir. Yani, "sıradanlaşan yahut insanlaşan bir Tanrı..." Kurzweil ise meseleyi bir adım daha öteye taşıyarak, adeta "Tanrı'yı yaratma" ve "din kurumunu farklı bir

⁴⁴ Davies, *Hümanizm*, 115.

⁴⁵ Bacon'ın hayvanların ve bitkilerin genetiğine müdahaleyi esas alan ve robotik teknolojisi bağlamındaki gelişmeleri öngören değerlendirmeleri için bk. Francis Bacon, *Yeni Atlantis*, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2011), 119-121, 133.

⁴⁶ Francesco Paolo Adorno, "Against Posthuman Ideology: Aesthetics and Finitude of the Individual", *Anthropology and Aesthetics* 57/58 (2010), 345; Graham, "Nietzsche Gets a Modern: Transhumanism and the Technological Sublime", 66.

⁴⁷ Bk. Farman, "Re-Enchantment Cosmologies: Mastery and Obsolescence in an Intelligent Universe", 1070.

⁴⁸ Bk. Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, 448/451; Agar, "Whereto Humanism?: The Literature Reaches a Critical Mass", 12; Hauskeller, "Utopian Themes in Transhumanist Thoughts", 40; Adorno, "Against Posthuman Ideology: Aesthetics and Finitude of the Individual", 349.

⁴⁹ Dağ, "Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm", 63

⁵⁰ Bu yöntemde "Yapısal kromozom bozuklukları veya tek gen hastalıkları gibi genetik nedenler gebelik oluşmadan önce analiz edilerek sağlıklı embriyo seçme imkânı sağlanabilmektedir." Bk. Cemal Ekici, "Preimplantasyon Genetik Tanı", *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 3/2 (2014), 49 vd.

⁵¹ Bk. Stephen S. Wu – Marc Goodman, "Science and Technology Law: Neural Implants and Their Legal Implications", *GPSolo* 30 (2013), 68-69.

⁵² Crisper teknolojisi, silme ve eklemelerde bulunmak suretiyle genom üzerinde değişiklik yapma uygulaması olup, hem kolaylığı hem de ucuz maliyetiyle bilim çevrelerinde heyecan uyandıran bir teknolojidir. Ancak sebep olabileceği bazı olumsuzluklar nedeniyle, hakkında bazı etik tartışmalar yapılmakta ve insan üzerinde tam olarak uygulanmasına izin verilmemektedir. Bk. Fani Memi vd., "CRISPR/Cas9 Gene Editing: Research Technologies, Clinical Applications and Ethical Considerations", *Seminars in Perinatology* 42 (2018), 487 vd.

⁵³ Sparrow, "A Not-So-New EUGENICS: Harris and Savulescu on Human Enhancement", 33; Hawking, *Büyük Sorulara Kısa Yanıtlar*, 177.

formata büründürme” şeklinde nitelendirilebilecek bir ideale kapı açmaktadır.⁵⁴ Kurzweil’in bu eğiliminin Comte’un gerçekleştirmeyi arzu ettiği ideal ile şaşırıncı bir benzerlik taşıdığı söylenebilir.⁵⁵ Nihai aşamada ortaya çıkacak olan insansı varlığın böylesi üstün bir varlıkla iletişim kuramayacağı şeklindeki iddia “totolojik ve fazlaca insan merkezli” olarak değerlendirilmektedir.⁵⁶ Bu tasarı akla Asimov’un, Platon’un Mağara Alegorisi’nden yararlanan ve Descartesvari bir şekilde Tanrı’nın varlığına ulaşma gayretinde olan robotlarını getirmektedir.⁵⁷

Buna ek olarak, transhümanizmin birey-dünya karşıtlığına veya ötekiliğine dayanan mevcut durumu ortadan kaldırmasının bazı psikolojik ve biyolojik sorunlara yol açacağı düşünülebilir.⁵⁸ Bu sorunlara işaret eden kimi düşünürlerin teknolojik uygulamaların “genetik, üreme teknolojileri, yapay zekâ, robotik, nanoteknoloji vb. dâhil, insanı kökten değiştirecek şekilde hayata sokulmasına karşı çıkmamanın” bütün insanlık için ahlaki bir görev olduğunu iddia ettikleri görülmektedir.⁵⁹ Bunun yanı sıra, özellikle teistik inançlar tarafından insanın ruhen ve bedenen korunması gereken bir varlık olduğu inancı, ontolojik değişim hedefinin karşısındaki en önemli dayanak noktalarından biridir. İnsan yaşamını sonsuz bir iyilik olarak gören; onun mutlak bir kutsallığa sahip olduğuna inanan ve elde edilmesi muhtemel hiçbir faydanın, onun yıkımı için bir gerekçe olarak kullanılamayacağını vurgulayan bir paradigmanın böyle bir rol oynaması kaçınılmazdır.⁶⁰ Ancak insanın yeni durumlara uyum sağlama kapasitesinin fazla hafife alınmaması gerekir. Tarihsel süreç içerisinde geçirdiğimiz bütün büyük değişimler aslında bunun kanıtlanması için yeterince veri sağlamaktadır.

2.2. Sosyolojik Sorunlar

İnsandaki ontolojik değişimin en büyük yansıması, her şeyden önce sosyolojik alanda olacaktır. Bunun, geleneksel hayat tarzına sirayet etme süresinin, teknoloji-deki hızlı değişimle birlikte sürat kazanacağı inkâr edilemez. Örneğin, birtakım akımların propagandaları veya genetik müdahalelerle değişen cinsiyet durumları, geleneksel ahlak algısı, dinî paradigmalardan ve aile gibi toplumun en temel kurumla-

⁵⁴ Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, 550-552/569-570. Ayrıca bk. Rubin, “The Golem and the Limits of Artifice”, 66.

⁵⁵ Bk. George Ritzer – Jeffery Stepnisky, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmer Hülür (Ankara: De Ki Yayınları, 2019), 126. Buna rağmen Comte’un, belki de yaşadığı dönemin sınırlıklarından kaynaklı olarak, insanın doğanın yasalarına bağlı olması gerektiğini söylerken, daha mütevazı olduğu söylenebilir. Ritzer-Stepnisky, *Klasik Sosyoloji Kuramları*, 117.

⁵⁶ Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, 687.

⁵⁷ Isaac Asimov, *Ben Robot*, çev. Ekin Odabaş (İstanbul: İthaki Yayınları, 2016), 60 vd. Benzer bazı değerlendirmeler için bk. Rubin, “The Golem and the Limits of Artifice”, 60.

⁵⁸ Bauman, “Humanism and Transhumanism”, 76; Agar, “Whereto Humanism?: The Literature Reaches A Critical Mass”, 13.

⁵⁹ Risser, “Atory and Liberal Spar on the Ethics of a Posthuman Future”, 53.

⁶⁰ Hart, “The Anti-Theology of the Body”, 65-66.

rını derinden sarsabilecek bir boyuta sahip olacaktır.⁶¹ Ancak, gelişen teknolojinin ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kimi durumların artık geleneksel ahlaki değerlerle dizayn edilmesinin mümkün olmadığı ileri sürülerek, buna yönelik bir itiraz geliştirilebilir. Kaldı ki, mikrobiyolojik veya nöropsikolojik çalışmalarla kaydedilen ilerleme, özellikle ahlaki eksikliklerin giderilmesi veya kötülüklerin önlenmesi bakımından önemli gelişmelerin (Manyetik Uyarım Tedavisi, Derin Beyin Uyarımı, Doğru Akım Uyarımı Tedavisi vb.) ipuçlarını vermektedir.⁶² Daha nitelikli yöntemlerin yanında, oksitosin, seratonin vb. hormonların kullanımıyla da, birey üzerinde çok ciddi seviyelerde davranış değiştirme imkânlarına daha şimdiden sahip olduğumuz bilinmektedir.⁶³

Bu durumun doğal bir neticesi olarak, transhümanizm insanlar arasındaki derin uçurumların ortadan kaldırılmasında işlevsel bir pozisyon elde edemez mi? Bilindiği üzere, insanlık tarihi, adeta eşitsizliğin tarihidir. Bu durumun düzeltilmesi için tarihte ödenen bedeller gerek bireysel gerek toplumsal anlamda pek çok dramatik tabloyu barındırmaktadır. Bu noktada transhümanizm sosyolojik yapının daha sağlam ve kabul edilebilir bir temele dayandırılabilmesi kanaatindedir. Onun “daha güzel bir yarına uyanılması için çaba gösterdiği” ve “daha eşit bir insanlık ideali” taşıdığı temel tezi bu bağlamda nasıl bir sonuç üretecektir? Örneğin, gelişmiş toplumların bu konudaki avantajları dikkate alındığında, çok cüzi bir azınlığın, bu düşüncenin nimetlerinden istifade edeceği şeklindeki kuvvetli ihtimali nasıl göz ardı edebiliriz?⁶⁴ Aslında böyle bir riskin varlığı kimi transhümanistlerin de gündeminde yer almaktadır. Ancak onlar fazlasıyla “romantik” olarak nitelendirilebilecek bir tavırla “liberal demokrasilerin böyle bir sorunun üstesinden gelme öngörüsüyle hareket edeceğini”⁶⁵ iddia etmektedirler. Öyle ki, insandaki kapasite artımı “vatandaşların bilişsel ve ahlaki bileşenleri” üzerinde pozitif bir etki uyandıracak ve bireyler siyasal yönelimler noktasında daha titiz ve etkin bir rol üstlenebileceklerdir. Buradan beklenen ikinci bir fayda ise biyomedikal müdahalelerle toplum içerisinde diyaloga, bireyler arası olumlu ilişkilere ve rasyonaliteye daha açık insanların yetiştir-

⁶¹ Sparrow, “A Not-So-New EUGENICS: Harris and Savulescu on Human Enhancement”, 35; Meilaender, “Biotech Enhancement and the History of Redemption”, 47; Will Jefferson vd., “Enhancement and Civic Virtue”, *Social Theory and Practice* 40 (2014), 500-501; Jim Dator, *Jim Dator: A Noticer in Time Selected Work 1967-2018*, 182.

⁶² Savulescu- Persson, “Moral Enhancement, Freedom, and the God Machine”, 400-401; Jefferson vd., “Enhancement and Civic Virtue”, 503 vd.

⁶³ Savulescu- Persson, “Moral Enhancement, Freedom, and the God Machine”, 403-405.

⁶⁴ Fukuyama, “Transhumanism”, 42-43; Sparrow, “A Not-So-New EUGENICS: Harris and Savulescu on Human Enhancement”, 38; McNamee – Edwards, “Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes”, 515; Meilaender, “Biotech Enhancement and the History of Redemption”, 46; Brown, “Enhancing Evolution: Posthumanous Dreams and the Moral Complexity of Biomedical Aspirations”, 47; Graham, “Nietzsche Gets a Modem: Transhumanism and the Technological Sublime”, 150.

⁶⁵ Bk. Mark Solomon – Nick Bostrom, “Transhumanist Dream”, *Foreign Policy* 146 (2005), 4; Agar, “Whereto Humanism?: The Literature Reaches a Critical Mass”, 15.

rilmesi fırsatının elde edilmesidir.⁶⁶ Bunlarla birlikte, belki de üzerinde en çok durulması gereken hususlardan birisi şudur: Bilindiği gibi, son yıllarda teknolojiye ilişkin tartışmalarda en çok öne çıkan şey; yapay zekâ ve buna bağlı olarak geliştirilen teknolojilerin, yüksek kapasitelerini kullanmak suretiyle insanları esir alma hatta yok etme potansiyelleri ve onları “fiziksel ve spritüel bir intiharla” yüz yüze bırakması ihtimalidir. İşte bu noktada, insanın daha gelişkin bir yapıya kavuşturulması, muhtemel tehlikelerle başa çıkmak için son derece önemli bir avantaj olarak görülebilir.⁶⁷ Böylece geçmişte yaşanan bazı büyük sorunların gelecekte de yaşanmasının önüne geçilmesin imkânı oluşacaktır. Nitekim transhümanistlerin kendi pozisyonlarını güçlendirmek için insanlık tarihinin nahoş yansımalarından teorik düzeyde fazlasıyla istifade ettikleri gözlerden kaçmamaktadır. Yani, oluşturulması düşünülen düzen mevcut kötü durumdan daha kötü olmayacaktır. Bunun için de kavramsal düzlemde ciddi bir paradigma değişikliğine ihtiyaç olduğu zaten açıktır.⁶⁸ Ayrıca, transhümanizm yanlıları bu varoluşsal tehditlerin zaten öteden beri mevcut olduğunu ve insanın her zaman başka unsurlarla bir çatışma halinde bulunduğu gerçeğine dikkat çekmektedirler. Dolayısıyla onlara göre burada yapılması gereken, kategorik olarak teknolojik ilerleme fikrine karşı çıkmak değil, bu eğilimleri belirli bir yasal zemine oturtmak olmalıdır.⁶⁹ Bununla birlikte *kötüye kullanmayı* ileri sürerek gündeme getirilecek olan yasal süreçlerde gelişmeyi yavaşlatmaya neden olabilecek hususlar bulunmaktadır ve bu durum bazı gelişmelerle sağlanabilecek faydaların maliyetinin artma riskini fazlasıyla içermektedir.⁷⁰

2.3. Dinî ve Ahlaki Sorunlar

İnsanlık tarihi boyunca, birbirinden farklı din ve ahlak anlayışlarının geliştirildiği görülmektedir. Monoteist geleneklerin ahlaki değer yargularıyla antropolojik ahlak anlayışlarının; teolojik bir zemin üzerinde inşa edilmiş kurumsal değerler ile kökleri bunlardan arındırılmaya çalışılan ahlak tasavvurlarının birbiriyle özdeş olmadıkları malumdur. Asgari düzeyde olsa bile bu farklı etik çözümlerinin kimi uzlaşma noktalarının bulunduğu ve bazı temel değerler açısından benzeştikleri söylenebilir. Bu anlamda bazı evrensel değerlerin varlığından söz etme imkânı hâlâ mevcuttur.⁷¹ Örneğin, hastaların tedavi edilmesinde kimi bilimsel yöntemlerin kullanılması, bazı tartışmalara rağmen, çoğunlukla ahlaki açıdan sorunsuz olarak kabul edilir. Bununla birlikte, insan kapasitelerinin artırılmasına yönelik uygulamalara karşı son terece temkinli, hatta çoğunlukla tepkisel bir refleksin gösterildiği söyle-

⁶⁶ Jefferson vd., “Enhancement and Civic Virtue”, 509, 522.

⁶⁷ Hawking, *Büyük Sorulara Kısa Yanıtlar*, 137, 168.

⁶⁸ Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, 627; Agar, “Whereto Humanism?: The Literature Reaches a Critical Mass”, 13.

⁶⁹ Melo-Martin, “Defending Human Enhancement Technologies: Unveiling Normativity”, 484; Charles T. Rubin, “Machine Morality and Human Responsibility”, *The New Atlantis* 32 (2011), 62-63.

⁷⁰ Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, 602-603.

⁷¹ Konu hakkındaki bazı temel değerlendirmeler için bk. Mücella Can, *Rasyonel Bencillik Ahlakı – Ayn Rand’ın Objektivist Etiği* (Ankara: Elis Yayınları, 2019), 9 vd.

nebilir.⁷² Dolayısıyla, transhümanist ilerlemeciliği sınırlandırıcı bir faktör olarak geleneksel dinî yapıların varlığı önemlidir.⁷³

Bir önceki başlık altında dile getirilen sosyolojik ve siyasal eleştirilerle birlikte, tarih boyunca hümanizme yönelik ciddi karşıtlığın en önemli savunucularının dinî düşünce müntesipleri olduğu söylenebilir. Onlar hümanizmi eleştirirken, genellikle hümanizmin teolojik ve metafizik temellere yönelik yaklaşımlarındaki aşındırıcı yöne vurgu yapmışlardır. Aslında hümanizm taraftarlarının, insanın yegâne kurta-rıcısının yine kendisi olduğu ve bu anlamda herhangi bir üst otoriteye ihtiyaç duyulmadığı varsayımı, dindarların bu eleştirilerine kısmen bir haklılık kazandırmaktadır. Ayrıca, hümanist idealler perspektifinde inşa edilen ve modern dönemde ortaya çıkan büyük insani sorunlar da bir başka dayanak noktası olarak dile getirilmektedir.⁷⁴

Peki dindarların ve geleneksel ahlak yanlılarının tepkisel tavırlarının arka planında yatan diğer temel gerekçeler nelerdir? Muhtemelen bunun arkasında transhümanizmin hedeflediği bireysellik ve özgürlüğün bu uzlaşma noktalarını bütünüyle ortadan kaldırma riski taşıdığı iddiasının bulunduğu düşünülebilir. Akımın bazı önemli temsilcilerinin dile getirdiği gibi, mevcut ahlaki yükümlülükler belirli bir alışkanlığın ürünü olarak kendisine bağlı olunan bir mahiyet arz etmektedir. Eğer bu durum köklü bir değişime uğratılabilirse, bugün konuya endişeyle yaklaşanlar belki de karşılaşacakları olumlu durumlardan memnuniyet duyabilecek bir düzeye bile ulaşabilirler.⁷⁵ Ancak geleneksel cenahta bu cevabın fazla bir karşılığı yoktur. Zira onlara göre, özellikle genetik frekanslar üzerindeki kontrolsüz müdahalelerin ahlaki maliyetini hesaplamak neredeyse imkânsızdır. Muhafazakâr yaklaşımların insanı geri bırakacağı iddiasından hareketle, bu maliyetin görmezden gelinmesi⁷⁶ ileride karşılaşılabilecek tehlikeler için yeterli bir mazeret olmayacaktır. Bu tür itirazlarla birlikte dinin transhümanizme karşı bir başarı elde edebilme şansına sahip olup olmadığı sorusu her zaman değerlendirmeye tabi tutulması gereken bir konudur. Özellikle dinin son birkaç yüzyılda kaybettiği büyük mevzi, transhümanizme yönelik direncinin en zayıf yanını oluşturmaktadır.⁷⁷

Geleneksel yapılar açısından transhümanizmin neden olacağı ikinci tehdit, aşırı bireyselleşme eğiliminin hız kazanmasıdır. Aslında bu, kökleri çok daha eski bir

⁷² Jefferson vd., “Enhancement and Civic Virtue”, 499.

⁷³ Örneğin, Vatikan 2006 yılında “embriyonik kök hücre araştırmalarına katılan veya bunlara kolaylık tanıyan kadın, bilim adamı ve politikacıları aforoz edeceğini” ilan etmiştir. Bk. Charo, “Policy & Politics: Fear and the First Amendment”, 12.

⁷⁴ Dağ, *Transhümanizm – İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, 65-66.

⁷⁵ Bk. Agar, “Whereto Humanism?: The Literature Reaches a Critical Mass”, 15; Risser, “Atory and Liberal Spar on the Ethics of a Posthuman Future”, 53; Jefferson vd., 515.

⁷⁶ Agar, “Whereto Humanism?: The Literature Reaches a Critical Mass”, 13; Douglas, “Human Enhancement and Supra-Personal Moral Status”, 483.

⁷⁷ Dağ, *Transhümanizm – İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, 103.

döneme kadar götürülebilecek bir olgu olmakla birlikte, en önemli kırılmayı modernizmle birlikte yaşamıştır. Şimdi ise bunun zirve sayılabilecek bir boyuta ulaştırılma riski bulunmaktadır. Hâlbuki dinler (özellikle büyük dini gelenekler), bireyle kutsal arasındaki tecrübeyi esas alsalar da, toplumsal boyut ihmal edilebilir bir şey değildir. Buna mukabil transhümanizm, liberal karakterinin etkisiyle bireye son derece önemli bir konum sağlamayı amaç edindiği iddiasındadır. Elbette biyolojik açıdan sağladığı katkı dikkate alındığında onun bu iddiasında bir haklılık payı vardır. Günümüzde de kapitalin sahiplenilmesi ve yönlendirilmesinde etkin olan çevrelerin, bireyselleşme ve özgürleşme sayesinde hedeflerine daha kolay ulaşmaları nedeniyle⁷⁸ geçmiştekine benzer bir tutum takınmaları normal bir refleks olarak karşılanmalıdır. Ancak meseleye evrensellik ve yerellik açısından bakıldığında, aslında bu anlayışın ciddi bir yanılğı içermesinin muhtemel olduğu görülebilir. Şöyle ki, insanlar kimi evrensel kimi ise yerel olan değerler manzumesiyle mücehhez bir yapıya sahiptir. Eğer transhümanizmin bireyi evrensel değerler karşısında daha bağımsız bir noktaya ulaştırma hedefi gerçekleşirse, bireyin toplum karşısındaki konumu güçlendirilmekle birlikte, bir arada yaşama olgusu açısından ortaya çıkacak sorunlar ne olacaktır? Yerel değerler ise zaten son derece güçlendirilmiş birey açısından bir anlam ifade etmeyeceği için bütünüyle yok olmaya mahkûm hale gelecektir. Bu durumda da varlığımızın temel dayanak noktalarından ve hayatın rengi olarak görülebilecek olan farklılıklardan tamamen yalıtılmış ve bütünüyle robotik bir yapıya “indirgenmiş” bir varlık ortaya çıkmayacak mıdır?⁷⁹

Dinler, dünyada var olan sorunların çözümü için mensuplarını güçlü bir “yeni-den inşa/kıyamet” fikrine yönlendirmektedirler. Bu vesilesiyle, kirlenen insan ve çevrenin sanki bir arınmanın eşğine bu kıyamet vesilesiyle ulaşacaklarına dair güçlü bir inanç oluşturulmaya çalışılmaktadır. Esasen, yaşanan süreçte Tanrısal müdahalelerin son ve en büyük aşaması olarak bu gösterilmektedir. Hâlihazırdaki süreç, gelecekteki “yeni inşa” nispetle altın ile kil arasındaki kadar büyük bir farklılık arz etmektedir.⁸⁰ Her ne kadar, transhümanizmin bazı öncüleri, apokaliptik bir dil kullanma açısından dinlerinkiyle benzer görüşlere sahip olsalar da, “kutsal ve aşkın” bir bakışa dayalı bu apokaliptik inançlar yerine, görece rasyonelitesi yüksek “mekanik ve sanal” bir “ikinci hayat” veya “dönüşen hayat” anlayışına vurgu yapmaktadırlar.⁸¹

⁷⁸ Bk. Cemil Meriç, *Mağaradakiler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 42.

⁷⁹ Konu hakkında kimi değerlendirmeler için bk. Agar, “Whereto Humanism?: The Literature Reaches A Critical Mass”, 16-17; Sparrow, “A Not-So-New EUGENICS: Harris and Savulescu on Human Enhancement”, 34.

⁸⁰ Robert M. Geraci, “Apocalyptic AI: Religion and Promise of Artificial Intelligence”, *Journal of the American Academy of Religion* 76 (2008), 143-144. Bu bağlamda, Yahudiliğin “Yeni Bir Düzen” inşa etme idealini, kısmen İslam ve Hıristiyanlığın ideallerinden ayırmak en doğrusu gibi görünmektedir. Bu da, mezkûr dinlerin eskatolojik yaklaşımlarındaki farklılıklara dayanmaktadır.

⁸¹ Geraci, “Apocalyptic AI: Religion and Promise of Artificial Intelligence”, 146-147.

Bu aşamada dönüşen hayatın gerçekten yararlı sonuçlar doğurup doğurmayacağı konusu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle son birkaç yüzyılda ortaya çıkan teknolojik değişimin bu dengeye yönelik son derece ileri düzeyde tehditler meydana getirdiği göz ardı edilemez.⁸² Dolayısıyla transhümanizmin fazlasıyla “optimist” bir anlayış olduğu ve bazı unsurları perdeleyen bir retoriğe sahip olduğu eleştirisi dikkate değerdir.⁸³ Her şeyden önce, ontolojik statüsü değişmiş olan insanın, aynı insan olarak kalması kuşkusuz olası değildir.⁸⁴ Bu konuda “Theseus’un Gemisi Paradoksu” önemli bir metafor olarak karşımızda durmaktadır.⁸⁵ Böyle bir metafordan çok daha çarpıcı örnekleri, Hollywood yapımı film ve dizilerde ve popüler bilim kitaplarında artık fazlasıyla görmekteyiz. Ancak mesele nin endişe verici olan yanı, gerçek hayatta bu sanal öğelerin müşahhas hale gelebileceğini imleyen bazı öncü örneklerle karşılaşıyor olmasıdır.

Bütün bunlarla birlikte, geleneksel anlayış ile transhümanizm arasında bir uzlaşının bulunabilmesi için bütün fırsatların ortadan kalktığını söylemek doğru değildir. Öncelikli olarak yapılması gereken, farklı kutuplardaki kesimlerin, geleneksel tepkilerde yer alan nicel değerlendirme eğilimlerinden ziyade, alternatif yaklaşımların niteliklerine odaklanmaları olmalıdır. Belki de temel hedef, her yeni söylemi “tekfir” eden ve katı lafızcılığın ötesine geçemeyen ideolojik dindarlıkla; geleneksel olan bütün değerleri “köhne” ithamıyla baş başa bırakan ideolojik bilimciliğin çatışma zeminin ortadan kaldırılmasıdır. Elbette teistik dinlerin Spinoza yahut Einstein’ın Tanrı tasavvurlarıyla mutlak bir uzlaşa sağlamaları mümkün değildir.⁸⁶ Ancak, bir yanda bilimcilerin, teknolojinin oluşturduğu kimi girdaplarda kaybolma tehlikesiyle yüz yüze olan insanlığın kurtuluşu için, hâlâ daha geleneksel dinlerin insanlar üzerindeki otoritesinden istifade fırsatının bulunduğunu anlaması; diğer yanda ise dindarların, özellikle kutsal metinlerden (bir zamanlar filozofların yapmaya çalıştığı gibi) çıkarılabilecek külli kaidelerle daha geniş bir perspektifi yakalayabilecekleri ihtimalini göz önünde bulundurmaları elzemdir.⁸⁷

Bütün güçlü yanlarına rağmen, görüldüğü üzere transhümanist iddiaların muhtemelen başarısızlığa en çok mahkûm olma potansiyeli taşıdıkları alan, dini *kategorik olarak* ortadan kaldırma hedefleridir.⁸⁸ Bir anlık, geleneksel dinlerin bütünüyle

⁸² Bk. Kurzweil, *İnsanlık 2.0*, 580; Graham, “Nietzsche Gets a Modem: Transhumanism and the Technological Sublime”, 66.

⁸³ Hauskeller, “Utopian Themes in Transhumanist Thoughts”, 40-41.

⁸⁴ McNamee – Edwards, “Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes”, 514.

⁸⁵ Risser, “Atory and Liberal Spar on the Ethics of a Posthuman Future”, 60; Dağ, *Transhümanizm – İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, 128.

⁸⁶ Bk. Carl Sagan, *Tanrı’nın Kapısını Çalan Bilim*, çev. Reşit Aşçıoğlu (İstanbul: Altın Kitaplar, 2019), 126-127; Hawking, *Büyük Sorulara Kısa Yanıtlar*, 47.

⁸⁷ Bk. Sagan, *Tanrı’nın Kapısını Çalan Bilim*, 180 vd.

⁸⁸ Karşıt bir kutupta yer almasına rağmen, Hawking’in şu ifadeleri de kayda değerdir: “Fakat kuşku yok ki insanlar dine bağlı kalmaya her daim devam edecek; zira bir yandan din avuntu ve huzur sağlarken, diğer yandan insanlar ya bilime güvenmiyor ya da bilimi anlamıyor.” Hawking, *Büyük Sorulara Kısa Yanıtlar*, 45.

kaldırıldığı ve hayali kurulan ideal beşerî durumun büyük oranda gerçekleştiği varsayılabilir, tahminen doksan sekiz milyar ışık yılı büyüklüğünde olduğu düşünülen evrende karşılaşılabilecek her sürprizin, transhümanist iddiaları yeni baştan sorgulamayı zorunlu kılacağı asla göz ardı edilemez. Kaldı ki, eğer bir kıyas yapma olanağı varsa ve bunu geçmiş tecrübeler ışığında yapabilecekseniz, atası olan hümanizmin zirveye ulaştığı dönemde bile transhümanizmin böyle bir başarıyı elde edemediğinden hareket etmemiz, pek de yadırganacak bir durum olarak görülmemelidir.⁸⁹ Her şeye rağmen, dinin yok edildiği veya etkilerinin neredeyse tamamen görünmez hale geldiği ara bir dönem gerçekleşse bile, daha ileri bir evrede dijitalleşmenin doğuracağı kimi neticelerin Platonik bir epistemoloji ile yahut Hermetik veya Gnostik düşüncelerin bir benzeriyle sonuçlanma veya özünde bunların temel yönelimlerini barındırma ihtimali üzerinde de durulmaktadır.⁹⁰ Yine, bütün hümanizmlerin temel figürü olan Prometeci insan anlayışının, insanın tanrısallaştırma eğilimine hitap eden bir argümana dönüştürülmesinin önünde herhangi bir engel yok gibidir.⁹¹

SONUÇ

Hedefleri açısından irdelediğimizde, transhümanizmin üç temel noktaya işaret ettiğini söyleyebiliriz. Bunlardan ilki; insanın doğa ve kimi sıkıntılar karşısında daha dayanıklı bir hale getirilmesi için yürütülen bütün faaliyetleri kapsayan “yakın olumlu hedeflerdir.” İkincisi; geleneksel bütün değerlerin aşınması ve büyük oranda ortadan kaldırılmasıdır. Değerlerin erozyonu, insanın doğrudan, onun dışındakilerin ise dolaylı olarak ciddi bir anlam krizine sürüklenmesine neden olacaktır. Üçüncüsü ise; “uzak olumsuz-belirsiz” hedeftir. Bu aşamada insan, ontolojik anlamını ve varlığını tamamen kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Ayrıca ortaya çıkacak insansı varlığın artık tam bir insan olarak nitelendirilemeyeceği iddiası, son derece ürkütücü görünmektedir.

Bu duruma istinaden bilimsel alandaki kimi gelişmelerin değerlendirilmesinde, özellikle dindar insanların temkinli ve çekingen bir tavır takınmaları kuşkusuz anormal değildir. Ancak, eğer bu teknolojilerin kullanımından uzak kalmak neredeyse imkânsız bir noktaya geliyorsa, özellikle kitlelerin yönlendirilmesinde etkin konumları işgal eden yapı mensuplarının, böylesi bir çekingenliği benimsemesi, en hafif ifadesiyle sorumluluktan kaçınmaktan başka bir şey olarak görülmemelidir. Peki, bu sorumluluk köklerden tamamen vazgeçmeden nasıl üstlenilebilir? Özellikle dinî metinlerin katı lafızcı bir tavırla takip edilmesi sürdürülebilir bir durum mudur? Henüz normal insani standartlarda bile bunun ciddi bir biçimde tartışıldığı dikkate alındığında, gelecek açısından buna olumlu yanıt vermek kolay değildir.

⁸⁹ Bk. Leszek Kolakowski, “Din Felsefesi Üzerine”, *Din Felsefesi Yazıları I*, çev. Zeki Özcan (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001), 227; Bu konuyla ilgili bağlantı kurulabilecek bir tartışma için bk. Sagan, *Tanrı'nın Kapısını Çalan Bilim*, 29.

⁹⁰ Graham, “Nietzsche Gets a Modem: Transhumanism and the Technological Sublime”, 73.

⁹¹ Fukuyama, “Transhümanizm”, 43; Hauskeller, “Utopian Themes in Transhumanist Thoughts”, 42.

Kanaatimizce katı lafızcı anlayışlar, büyük oranda etkinliğini kaybedecektir. Aslında ara bir formül olarak dini önermelerin “tevil”e tabi tutulması noktasında rasyonel ve dinî bir temel zaten mevcuttur. Burada ihtiyaç duyulan tavır, makâsıd odaklı yorumların geliştirilmesinde gösterilmesi gereken cesarettir.

Konuya ilişkin ikinci büyük sorun, kimi bilimsel çevrelerin tıpkı geçmişte olduğu gibi, bilimi ideolojik bir aygıt olarak kullanma eğilimleridir. Bu tavrın ne bilimsel ne de insani gelişime yeterli bir katkı sunduğu söylenebilir. Aksine, ideolojiye dönüştürülen bilim hem kendi ilerlemesinin önüne ket vurmakta hem de geniş istifade kaynak alanlarını daraltmaktadır. Burada elbette bilimin bütünüyle geleneksel yargıların denetlemesine açılması gibi bir öneride bulunmuyorum. Önerim, sonu belirsiz uygulamalarda daha temkinli adımlar atılması ve farklı beşerî alanların eşgüdüm içerisinde, daha pratik ve pragmatik bir tavır benimseyerek yardımlaşmalarına odaklanılmasıdır. Ancak transhümanistlerin de, sonunda tıpkı Nietzsche gibi tarihsel bir hikmet arayışına girip girmeyecekleri büyük bir muamma olarak kalacak gibidir. Bugüne kadar yaşanan tecrübe, bu soruyu “büyük oranda evet” şeklinde cevaplandırmanın pek de kolay olmadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Adorno, Francesco Paulo. “Against Posthuman Ideology: Aesthetics and Finitude of the Individual”. *Anthropology and Aesthetics* 57/58 (Spring/Autumn 2010), 344-354.
- Agar, Nicholas. “Whereto Humanism?: The Literature Reaches A Critical Mass”. *The Hastings Center Report* 37 (May - Jun. 2007), 12-17.
- Asimov, Isaac. *Ben Robot*. çev. Ekin Odabaş. İstanbul: İthaki Yayınları, 5. Basım, 2016.
- Bacon, Francis. *Yeni Atlantis*. çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2. Basım, 2011.
- Bauman, Fried. “Humanism and Transhumanism”. *The New Atlantis* 29 (Fall 2010), 68-84.
- Bostrom, Nick. *Süper Zekâ*. çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Bostrom, Nick. “Transhumanist Values”. Erişim 12 Şubat 2020. <https://www.nickbostrom.com/ethics/values.pdf>.
- Brown, Samuel. “Enhancing Evolution: Posthumanous Dreams and the Moral Complexity of Biomedical Aspirations”. *Brigham Young University Studies* 48 (2009), 41-49.

- Can, Mücella. *Rasyonel Bencillik Ahlakı – Ayn Rand’ın Objektivist Etiği*. Ankara: Elis Yayınları, 2019.
- Charo, R. Alta. “Policy & Politics: Fear and the First Amendment”. *The Hastings Center Report* 36 (Sep. - Oct. 2006), 12-13.
- Çelik, Ezgi Ece. “İnsan ve Sonrası”. *Felsefi Düşün* 9 (Ekim 2017), 31-45.
- Dağ, Ahmet. “Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm”. *Felsefi Düşün* 9 (Ekim 2017), 46-68.
- Dağ, Ahmet. *Transhümanizm – İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*. Ankara: Elis Yayınları, 2018.
- Dator, Jim. *Jim Dator: A Noticer in Time Selected Work 1967-2018*. Springer, 2019.
- Davies, Tony. *Hümanizm*. çev. Emir Bozkırlı. Ankara: Elips Kitap, 2010.
- Douglas, Thomas. “Human Enhancement and Supra-Personal Moral Status”. *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 162 (February 2013), 473-497.
- Ekici, Cemal. “Preimplantasyon Genetik Tanı”. *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 3/2 (2014), 49-53.
- Farman, Abou. “Re-Enchantment Cosmologies: Mastery and Obsolescence in an Intelligent Universe”. *Anthropological Quarterly* 85 (Fall 2012), 1069-1088.
- Fukuyama, Francis. “Transhumanism”. *Foreign Policy* 144 (Sep. - Oct. 2004), 42-43.
- Geraci, Robert M. “Apocalyptic AI: Religion and Promise of Artificial Intelligence”. *Journal of the American Academy of Religion* 76 (Mar. 2008), 138-166.
- Graham, Elaine. “Nietzsche Gets a Modem: Transhumanism and the Technological Sublime”. *Literature and Theology* 16 (March 2002), 65-80.
- Hart, David B. “The Anti-Theology of the Body”. *The New Atlantis* 9 (Summer 2005), 65-73.
- Hauskeller, Michael. “Utopian Themes in Transhumanist Thoughts”. *The Hastings Center Report* 42 (March-April 2012), 39-47.
- Hawking, Stephen. *Büyük Sorulara Kısa Yanıtlar*. çev. Mehmet Ata Arslan. İstanbul: Alfa Yayınları, 14. Basım, 2019.
- Heidegger, Martin. *Hümanizm Üzerine*. çev. Yusuf Örnek. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2. Basım, 2015.
- Jefferson, Will vd.. “Enhancement and Civic Virtue”. *Social Theory and Practice* 40 (July 2014), 499-527.

- Kimmerle, Heinz. *Kültürlerarası Felsefeye Giriş*. çev. Alper T. Çırakoğlu. İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2017.
- Kolakowski, Leszek. “Din Felsefesi Üzerine”. *Din Felsefesi Yazıları I*. der. ve çev. Zeki Özcan. 176-233. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
- Kurzweil, Ray. *İnsanlık 2.0*. çev. Mine Şengel. İstanbul: Alfa Yayınları, 4. Basım, 2019.
- McNamee, M. J. – Edwards, S. D. “Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes”. *Journal of Medical Ethics* 32 (Sep. 2006), 513-518.
- Meilaender, Gilbert. “Biotech Enhancement and the History of Redemption”. *The New Atlantis* 45 (Spring 2015), 44-59.
- Melo-Martin, Inmaculada de. “Defending Human Enhancement Technologies: Unveiling Normativity”. *Journal of Medical Ethics* 36 (August 2010), 483-487.
- Memi, Fani vd.. “CRISPR/Cas9 Gene Editing: Research Technologies, Clinical Applications and Ethical Considerations”. *Seminars in Perinatology* 42 (2018), 487-500.
- Meriç, Cemil. *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 25. Basım, 2015.
- Mukerjee, Radhakamal. “Values as Directives of Human Evolution: A Bio-Philosophy of Man”. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie* 46, (1960), 161-177.
- Özdağ, Cenk. “Transhümanizm ve İnsan Olmayan İnsan: Hümanist Yüklerden Kurtulmuş Bir Transhümanist Etik Anlayışı”. *Felsefi Düşün* 9 (Ekim 2017), 164-191.
- Risser, Rita. “Atory and Liberal Spar on the Ethics of a Posthuman Future”. *Public Affairs Quarterly* 25 (January 2011), 53-62.
- Ritzer, George - Stepnisky Jeffery. *Klasik Sosyoloji Kuramları*. çev. Himmer Hülür. Ankara: De Ki Yayınları, 7. Basım, 2019.
- Roduit, Johann A. R. vd.. “Human Enhancement and Perfection”. *Journal of Medical Ethics* 39 (October 2013), 647-650.
- Rubin, Charles T. “Machine Morality and Human Responsibility”. *The New Atlantis* 32 (Summer 2011), 58-79.
- Rubin, Charles T. “The Golem and the Limits of Artifice”. *The New Atlantis* 39 (Summer 2013), 56-72.
- Said, Edward W. *Şarkiyatçılık*. çev. Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları, 8. Basım, 2014.

- Sagan, Carl. *Tanrı'nın Kapısını Çalan Bilim*. çev. Reşit Aşçıoğlu. İstanbul: Altın Kitaplar, 7. Basım, 2019.
- Savulescu, Julian - Persson, Ingmar. "Moral Enhancement, Freedom, and the God Machine". *The Monist* 95 (July 2012), 399-421.
- Smart, Alan. "The Humanism of Postmodernist Anthropology and the Post-Structuralist Challenges of Posthumanism". *Anthropologica* 53 (2011), 332-334.
- Solomon, Mark – Bostrom, Nick. "Transhumanist Dream". *Foreign Policy* 146 (Jan. - Feb. 2005), 4.
- Sparrow, Robert. "A Not-So-New EUGENICS: Harris and Savulescu on Human Enhancement". *The Hastings Center Report* 41 (January-February 2011), 32-42.
- Verdoux, Philippe. "Emerging Technologies and the Future of Philosophy". *Metaphilosophy* 42 (October 2011), 682-707.
- Whitby, Blay. *Yapay Zekâ*. çev. Çiğdem Karabağlı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Wu, Stephen S. - Goodman Marc. "Science and Technology Law: Neural Implants and Their Legal Implications". *GPSolo* 30 (January/February 2013), 68-69.